

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

РОМАН Романа Михайлівна

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1993

Ав 28.111

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України
МОРОЗ О.Г.

Офіційні опоненти - доктор філософських наук, професор,
академік АПН України
ЗЯЗЮН І.А.

- кандидат педагогічних наук, професор
ОМЕЛЬЯНЕНКО В.Л.

Провідна організація - Луцький державний педагогічний інститут
ім. Л.Українки.

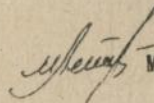
Захист відбудеться "10" вересня 1993 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д ІІЗ.15.01 в Інституті педагогіки АПН України.

/ 252001, м.Київ, в.Трьохсвятительська, 8 /.

З дисертацією можна познайомитись в бібліотеці Інституту педагогіки АПН України.

Автореферат розісланий "___" _____ 1993 р.

Імений секретар
спеціалізованої вченої ради.

 М.П. Легкий

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00802716 (0)

ЛНБ ім. В. Стефаника
України

46 - 28, 111
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. Вітчизняна школа вступила на шлях корінних перетворень, пов'язаних з радикальними змінами, які відбуваються у соціальній, економічній та культурній сферах життя країни, з гострою необхідністю реальної реформи у вихованні й навчанні дітей та молоді.

Можливості перетворень системи освіти залежать від раціональних змін у підготовці вчителів, оскільки вчитель є одним з основних компонентів, що визначає прогрес всієї системи освіти: дошкільного закладу, загальноосвітньої школи, середнього спеціального закладу і вищої школи.

У програмі "Україна XXI століття. Державна національна програма "Освіта", обговореній на Першому з'їзді педагогічних працівників України, одним із основних напрямків реалізації завдань, що стоять перед вітчизняною освітою, названа підготовка нової генерації педагогічних кадрів від вихователя дитсадка до викладача вищого навчального закладу, підвищення їх професіоналізму на всіх рівнях.

Важливість та складність завдань, які стоять перед нашим суспільством, роблять проблеми підготовки вчителя-майстра особливо актуальними для сучасної теорії та практики виховання молодого покоління.

Проблеми формування педагогічної майстерності вчителів широко розробляються педагогами України та Росії, зокрема, у працях Ю. П. Азарова, Є. П. Белозерцева, Е. О. Гришина, І. А. Зязюна, Н. В. Кузьміної, Н. В. Кухарева, О. Г. Мороза, Н. Д. Никандрова, В. Л. Омеляненка, Л. І. Рувинського, О. Д. Силиці, В. А. Сластьоніна, Г. І. Хозяїнова, колективів Полтавського, Київського та інших педвузів України,

Інституту педагогіки АПН України. У ряді педвузів відкриті кафедри педагогічної майстерності, триває підготовка програм та посібників для студентів по оволодінню основами педагогічної майстерності вчителя.

Вирішення цих складних завдань, а також зростаюча взаємна залежність держав, вимагають діалектичного врахування досвіду світової педагогічної науки і практики, подолання звичних стереотипів при вивченні позитивного та негативного досвіду тих країн, що вийшли на передові рубежі науково-технічного розвитку, зокрема, досвіду США. Реформа системи підготовки вчителів є одним з найважливіших завдань освітньої політики США, які ставлять вимогу, щоб рівень педагогічної майстерності вчителя був адекватним потребам розвитку виховання та освіти. Професійна підготовка вчителів, їх компетентність і майстерність є пріоритетним напрямком в теорії та практиці освіти у США.

Протягом всього розвитку вітчизняної педагогічної науки проблеми підготовки вчителів у США привертала увагу вчених. Так, у 70-80-ті роки були досліджені основні напрямки перебудови системи педагогічної освіти у США /Г.Г.Агапова, Т.О.Василевська/, філософські концепції виховання та навчання /Б.Л.Вульфсон, З.О.Малькова, В.Я.Пилиповський, М.О.Соколова, К.О.Шварцман/, питання змісту освіти у вищих педагогічних закладах /О.М.Кузьміна, М.Л.Родіонов/, педагогічної технології /Т.О.Ільїна, М.В.Кларін/, педагогічної техніки вчителя /В.О.Катирева/, взаємодії викладачів і студентів /Є.О.Подосьонова/, оцінки праці вчителя /І.М.Воскресенська/, управління підготовкою спеціалістів у педагогічній системі вищої освіти США /В.С.Булавін/, форм організації та методів навчання /І.О.Тагунова, А.М.Алексюк, В.М.Чорний/, психолого-педагогічної підготовки

вчителів та суті американської теорії формування педагогічної майстерності вчителів /В.С.Будико/.

Усі вищеназвані автори у своїх працях торкаються питання формування педагогічної майстерності вчителів у вищій школі США. Проте, слід зауважити, що у вітчизняній педагогічній літературі ця проблема висвітлена фрагментарно та досить тенденційно, відсутній комплексний аналіз процесу формування педагогічної майстерності вчителів у вищій школі США, не були проаналізовані теоретичні основи цього процесу, не вивчалась структура, зміст та механізми його формування.

Таким чином, актуальність проблеми дослідження визначається об'єктивною необхідністю вдосконалення процесу формування педагогічної майстерності вчителів у період реформування вітчизняної системи освіти, а також відсутністю спеціальних досліджень даної проблеми.

Об'єкт дослідження - система професійно-педагогічної підготовки вчителів у вищій школі США.

Предмет дослідження - процес формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США.

Мета дослідження - аналіз та узагальнення досвіду формування педагогічної майстерності вчителів у США для сприяння вдосконаленню цього процесу в Україні.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати динаміку соціально-економічних передумов, філософських течій та їх взаємозв'язок з реформами освіти у США у період 60х-80х років.

2. Визначити підходи вітчизняних та американських педагогів до проблем змісту та механізмів формування педагогічної майстерності.

3. Проаналізувати навчальні плани та програми педагогічних вузів США та сформулювати висновки, які можуть бути враховані вітчизняними педагогами при розробці відповідних документів.

4. Виявити основні підходи до проблеми формування професійно-педагогічних умінь учителів у практиці вищої школи США.

5. Розкрити зміст найбільш перспективних методів підготовки вчителів та виявити тенденції їх використання у вищій школі США.

6. Оцінити можливості професійного розвитку вчителів та виявити тенденції вдосконалення цього процесу у США.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є теорія пізнання з її вимогами всебічного розгляду, врахування протиріч як рушійних сил розвитку, об'єктивності, історизму; методологічний принцип єдності свідомості і діяльності, діалектичного співвідношення соціального і біологічного в людині.

Провідними концепціями послужили основні теоретичні положення ряду нормативних актів: Закону про освіту, програми "Україна XXI століття. Державна національна програма "Освіта", інші урядові документи, присвячені питанням освіти.

Розробка проблеми базувалась на вивченні та теоретичному осмисленні праць провідних спеціалістів України та Росії з сучасної зарубіжної педагогіки, у яких розкриваються, аналізуються та узагальнюються різні аспекти функціонування системи освіти та підготовки кадрів у розвинутих країнах світу.

У дослідженні використовувався метод аналізу оригінальних документальних та науково-педагогічних джерел у сукупності з історичним, порівняльним та проблемним методами аналізу, теоретичне узагальнення.

Основними джерелами дисертаційного дослідження є офіційні документи: законодавчі акти, доповіді офіційних комісій з питань освіти, рекомендації по організації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, навчальні плани та програми педагогічних навчальних закладів.

Важливе значення мав аналіз монографічних досліджень американських педагогів, філософів, соціологів різних теоретичних орієнтацій, серед яких необхідно виділити таких провідних учених як А.Блум, Дж.Бруннер, Т.Брамелльд, І.К.Девіс, Х.А.Дейн, Д.Дьюї, Б.Кларк, А.Комбс, С.Маслоу, К.Мор, К.Роджерс, Л.Рубін, Б.Скіннер та інших.

Найновіші дані щодо різних аспектів даної проблеми були отримані в результаті вивчення американських періодичних видань 70-80х рр. психолого-педагогічного напрямку: "Teaching and Teacher Education", "American Education", "American Educational Research Journal", "Journal of Educational Research", "Harvard Educational Review", "Educational Leadership", "Theory into Practice".

Наукова новизна та теоретичне значення. У результаті аналізу процесу формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США встановлено, що домінуючий вплив на даний процес мають когнітивна та гуманістична течії; особливістю програм підготовки вчителів та методів їх реалізації у вищій школі США є особистісний підхід; удосконалення процесу професійного розвитку вчителів у США відбувається шляхом запровадження інternатури, введення програм контролю та допомоги вчителям-початківцям, ієрархії посад учителів.

На основі порівняльного аналізу у дослідженні розкриті під-

2-5140

ходи вітчизняних та американських учених до проблем змісту та механізмів формування педагогічної майстерності вчителів.

Практичне значення роботи полягає у тому, що вироблені рекомендації щодо використання вітчизняними педагогами ряду позитивних елементів теорії і практики формування педагогічної майстерності вчителів у США. Результати дослідження можуть слугувати джерелом інформації для науковців, викладачів педвузів, вчителів, бути практично використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів при вирішенні завдань формування їх педагогічної майстерності.

Достовірність результатів дослідження забезпечувалась використанням великої кількості наукових джерел та об'єктивним аналізом, відповідністю методів меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження, а також вивченням практичного досвіду підготовки вчителів у кількох університетах під час перебування автора у США.

Апробація основних положень та результатів дослідження здійснювалась у вигляді доповідей та повідомлень на республіканських наукових семінарах з проблем порівняльної педагогіки в Інституті педагогіки АПН України /1991 р., 1992 р./; наукових конференціях: міжвузівській "Проблеми самореалізації особистості в педвузі і загальноосвітній школі" /Київ, 1990 р./; обласній "Зміст, форми і методи самостійної роботи студентів" /Тернопіль, 1990 р./; Всеукраїнській "Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі" /Полтава, 1992 р./; міжнародній "Новые подходы в обучении и воспитании учащихся: поиски, проблемы, задачи" /Одеса, 1992 р./, на засіданнях кафедри педагогіки КДП ім. М.П. Драгоманова, лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки АПН України, у виступах перед учителями та директорами шкіл, а також шляхом публікацій у наукових збірниках.

На захист винесено такі положення:

1. Процес формування педагогічної майстерності вчителів у США обумовлений соціально-економічними процесами, що знайшли своє відображення як у реформуванні системи освіти, так і у розвитку філософської думки. Домінуючими течіями, на яких базується підготовка вчителів у США у даний час, є когнітивна та гуманістична філософія, проте певний вплив зберігають інші філософські напрямки, зокрема, прагматизм, біхевіоризм, фрейдизм, екзистенціалізм.

2. Суттєвою особливістю програм підготовки майбутніх учителів та методів їх реалізації у вищій школі США є особистісний підхід, що виражається у прагненні задовольнити індивідуальні потреби вчителя і учня.

3. У теорії та практиці формування педагогічної майстерності вчителів у США значна роль відводиться практичному досвіду, про що свідчить тенденція до поєднання теорії та практики у курсах психолого-педагогічних дисциплін, у методах підготовки вчителів та значення, яке надається професійному розвитку вчителів.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури, додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі міститься обґрунтування актуальності теми дослідження, визначення об'єкту, предмету, мети та конкретних завдань дослідження, характеристика використаних джерел та методи їх аналізу, розкрита наукова новизна, теоретичне та практичне значення дисертації, її апробація, сформульовані положення, які винесено на захист.

У першому розділі "Теоретичні основи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у США" розкрита динаміка соціально-

економічних передумов, філософських течій та їх взаємозв'язок з реформами освіти у США; визначені підходи вітчизняних та американських педагогів до проблем змісту та механізмів формування педагогічної майстерності.

У період 60–80х рр. було здійснено кілька спроб реформування системи освіти США, які були спричинені певними соціально-економічними процесами, що відбувались у країні. Так, у кінці 50-х рр. могутня хвиля критики була спричинена "супутниковим шоком" та страхом за безпеку країни; 60–70-ті рр. були періодом пробудження суспільної активності, яка знайшла свій вияв у масових виступах проти війни у В'єтнамі, небувалими за своїми масштабами студентськими хвилюваннями, могутньому підйомі руху за расову рівноправність, періодом науково-технічної революції; 80-ті роки характеризуються різким спадом економіки, вимогами суспільства більшої економічної конкурентноздатності.

У дослідженні проаналізовані основні напрямки реформ освіти у США та причини їх невдачі, розкритий зміст офіційних документів і доповідей, зокрема, найбільш відомих з них "Нація у небезпеці" /1983 р./ та "Зміни у американській освіті: зменшення небезпеки для нації" /1986 р./. У рекомендаціях авторів всіх представлених доповідей відмічалась необхідність підвищення якості підготовки вчителів, надання їм більшої самостійності, виявлення та винагорода кращих учителів.

Завдання нової реформи освіти не менш зосереджені на гуманних і соціальних цілях, ніж на економічних і промислових. Вони торкаються таких питань як розширення повноважень учителів, поліпшення шкільної атмосфери, розвитку здібностей і критичного мислення учнів, зв'язку школи з місцевою громадськістю. Нова реформа спирається

на потреби, пропозиції і рішення самих учнів і вчителів. Важливе місце у ній відводиться індивідуальному підходу до учнів. Вчителів закликають вкласти свій час, енергію, здібності в організацію навчального процесу, їх повноваження зростають.

Головна увага нової реформи повинна бути зосереджена на індивідуальному розвитку особистості, на вчителів у ролі керівника. Учителю слід оволодіти методами, які б сприяли розвитку тісної співпраці, творчих здібностей, критичного мислення і почуття громадянської відповідальності.

Порівняльний аналіз проведення реформ систем освіти у США та інших країнах показав, що залучення вчителів до змін є найслабшою ланкою в ланцюгу заходів по втіленню теоретичних планів та декларацій у законні норми та щоденну практику. Значним змінам у системі освіти має передувати ґрунтовне вдосконалення підготовки та перепідготовки вчителів. Аналіз показує, що такий процес відбувається у США на фоні різноманітних концепцій і філософських підходів до вирішення даної проблеми в цілому та формування педагогічної майстерності вчителів зокрема.

У сучасній педагогіці США, яка розвивається в умовах світоглядного плюралізму, не існує єдиної теоретичної основи педагогічної майстерності вчителя. У роботі виділені та розглянуті найбільш розповсюджені та впливові філософські концепції, які мали вирішальне значення для формування державної політики в галузі професійно-педагогічної підготовки. До таких теорій віднесено прагматизм, фрейдизм, біхевіоризм, екзистенціалізм, когнітивізм та гуманістичну психологію.

Показана динаміка поступового переходу від інструментальної біхевіористської основи підготовки вчителів до пізнавальної та гуманістичної психологій, які акцентують свою увагу на внутрішніх

розумових процесах, максимальній реалізації закладених у людині можливостей, розвитку особистості та індивідуальному підході до навчання та виховання. Це пояснюється, зокрема, певним дефіцитом гуманістичних цінностей, який переживає високотехнічне суспільство США. Саме тому поряд з вимогами підвищення компетентності учнів та вчителів, інтелектуалізації освіти, сучасна реформа ставить завдання демократизації та гуманізації освіти на всіх рівнях.

У американській педагогічній літературі поняття "педагогічна майстерність" визначається кількома термінами, з яких найбільш поширеними є такі: *Skillful Teaching* /майстерне викладання/, *Effective Teaching* /ефективне викладання/, *Performance Based Teaching* /викладання, що базується на майстерності/, *Artistic Teaching* /мистецьке викладання/, *Competent Teaching* /компетентне викладання/ тощо. Не існує також єдиної думки про суть педагогічної майстерності. У роботі наведені основні підходи американських педагогів до поняття "педагогічна майстерність" та до визначення характеристик вчителя-майстра.

Важливе значення у процесі формування педагогічної майстерності вчителів мало виникнення у США на початку 70-х рр. нового напрямку, що отримав назву "педагогічна освіта, яка базується на педагогічній майстерності". Позитивна сторона цього напрямку полягає в спробі дати характеристику вчителя-майстра, чітко сформулювати вимоги до його знань, умінь та особистості. Проте, значну критику американських педагогів викликала можливість применшення значення широких теоретичних знань, зведення викладання до виконання набору операцій та завдань.

Педагоги-гуманісти трактують формування педагогічної майстерності вчителя як проблему становлення його особистості. Ідеї гу-

маністів мають значний вплив на підготовку вчителів у США, про що свідчить увага до особистості вчителя та учня у сучасних навчальних планах та програмах педагогічних вузів, зокрема, у визначенні характеристик вчителя-майстра, переліку вмінь, якими він повинен володіти тощо.

У дослідженні визначені також основні підходи вітчизняних вчених до проблеми змісту педагогічної майстерності, на основі порівняльного аналізу встановлені спільність та різниця у підходах вітчизняних та американських учених.

У другому розділі - "Формування педагогічної майстерності вчителів у практиці роботи вищої школи США" проаналізовані навчальні плани та програми факультетів підготовки вчителів американських університетів; виявлені основні підходи до проблеми формування професійно-педагогічних умінь учителів; розкритий зміст найбільш перспективних методів підготовки вчителів; оцінені можливості професійного розвитку вчителів та виявлені сучасні тенденції вдосконалення цього процесу у США.

Програми підготовки вчителів у США включають загальну освіту, спеціальну та професійно-педагогічну підготовку, яка, у свою чергу, має кілька компонентів: 1/ гуманістичні та поведінкові науки; 2/ теорія навчання та викладання; 3/ практикум. До гуманістичних та поведінкових наук у вищій школі США відносяться такі курси: "Вступ до педагогіки", "Філософія освіти", "Соціологія освіти", "Антропологія освіти", "Освітня політика", "Економіка освіти", "Порівняльна педагогіка", "Педагогічна етика" та деякі інші. Американські педагоги вважають, що вивчення цих дисциплін допоможе вчителю розглядати освіту, як комплексну діяльність, бачити речі у ширшій перспективі та бути спроможними давати свою оцінку як щоденному

навчально-виховному процесу, так і педагогічним ідеям.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити кілька підходів до побудови навчальних планів педвузів США. Так, вчені гуманістичного напрямку вважають, що завданням навчального плану має бути допомога майбутньому вчителю у його становленні, навчання самовираженню та самовикористанню. Вчені Центру досліджень та розвитку освіти вчителів у Техаському університеті відмічають невідповідність між традиційним навчальним планом і потребами вчителів та пропонують програму персоніфікованої освіти вчителів. Б.Сміт, С.Сілверман та їх однодумці відмічають зниження рівня педагогічної підготовки в університетах і пропонують 6-річний навчальний план з отриманням звання магістра педагогічних наук.

У дослідженні представлений аналіз навчальних планів та програм факультетів підготовки вчителів кількох університетів США /Центрального державного університету штату Коннектикут, університету м.Хартфорд, Християнського університету м.Абілайн/, а також аналіз змісту, форм та методів проведення педагогічної практики студентів, як одного з основних механізмів формування їх педагогічної майстерності. Виділені та представлені основні рекомендації американських педагогів, що стосуються вдосконалення професійно-педагогічної підготовки у вузах.

Поряд із знаннями, вміння, що базуються на них, є основою змісту педагогічної майстерності вчителя. Загальнопедагогічними вміннями, володіння якими необхідне всім учителям, американські педагоги вважають вміння планування, оцінювання, мотивації, управління та комунікації.

Розкриваючи зміст умінь планувати навчально-виховний процес, американські педагоги підкреслюють значення вміння вчителя правильно

формулювати цілі та задачі навчання. Доцільним для вчителя вважається планування навчальної діяльності на чотирьох рівнях: план всього курсу навчання, план окремого розділу, план на тиждень, план уроку. Майбутні вчителі вивчають альтернативні підходи до планування і складають власні плани; у роботі розглядаються вимоги до різних видів планів та їх зміст.

У процесі оволодіння уміннями оцінки успіхів учнів та самооцінки своєї діяльності студенти вивчають техніку оцінювання, яка залежить від сфери його здійснення відповідно до поставлених задач: пізнавальної, психомоторної чи афективної. Так, значна увага приділяється вивченню специфіки розробки та використання як стандартизованих тестів, так і тестів, складених учителем для задоволення особистих потреб та у відповідності з цілями та задачами навчальної діяльності даного класу. Велике значення надається умінням самоаналізу та оцінки своєї діяльності. В дисертації розкритий зміст методів оцінювання та самооцінки.

Особливістю психолого-педагогічної підготовки вчителів у США є увага, яка приділяється мотивації діяльності учнів. Автор дисертації аналізує основні підходи до проблеми мотивації, з якими знайомляться майбутні вчителі /біхевіористський, пізнавальний, сугестопедичний, гуманістичний/; розкриває зміст конкретних методик мотивації, показує важливість використання у педвузах США сучасних досягнень у різних галузях науки /зокрема, врахування результатів досліджень будови та функціонування мозку людини з метою активізації її інтелектуальних можливостей/.

З умінням мотивації тісно пов'язане вміння управління вчителем діяльністю класу. У дослідженні представлений аналіз найбільш впливових моделей управління: Кантера, Глассера, Гордона, а також ре-

комендації американських педагогів по ефективному управлінню навчальною діяльністю класу.

Центральними у навчальному процесі, від яких залежить ефективність мотивації та управління класом, американські вчені вважають комунікативні вміння. До них відносяться ряд умінь, основними з яких є вербальна та невербальна комунікація та вміння слухати; їх зміст та методи формування розкриті у роботі.

У процесі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США використовуються різноманітні методи, як традиційні, так і не характерні для вітчизняної вищої школи. Автор детально аналізує окремі методи, що вважаються американськими педагогами найбільш перспективними /мікронавчання, моделювання, метод протоколів, метод рефлексивного навчання/, вказуючи на їх переваги та негативні сторони. Вказані також підходи американських вчених до розвитку креативності та інтуїції студентів, значення драматичної підготовки вчителів.

Безпосередня професійна діяльність учителів є одним з шляхів формування їх педагогічної майстерності. У США всі шкільні округи вимагають проведення підготовки або програму професійного розвитку працюючих учителів. У 70-х роках цей процес розуміли як засіб для втілення змін, інновацій, просування реформ, поліпшення освіти вчителів та їх професійних умінь. Пізніше увага була зосереджена на розробці індивідуальних програм та курсів, підготовці методик для окремих предметів, проблемах молодих учителів та ін.

У 1975 р. Конгрес затвердив Національну програму учительських центрів. Офіційною метою таких центрів є надання можливості вчителям мати більш вагомий голос у визначенні та задоволенні своїх потреб щодо підвищення кваліфікації та розробки навчальних програм з

урахуванням потреб своїх учнів. Національна комісія з питань вдосконалення освіти /у доповіді "Нація у небезпеці"/, комісія Карнегі /у доповіді "Нація готується: вчителі для 21-го століття", 1986 р./, а також створена для сприяння реформі освіти вчителів т.зв. Група Холмса, наполягали на створенні ієрархії посад вчителів, які визначали б різницю між вчителями-початківцями, досвідченими вчителями з різною якістю праці та вчителями-майстрами. У втіленні цих програм велике значення надається оцінюванню діяльності вчителів, про що свідчить створення Ради по оцінюванню професіоналізму вчителів /1987 р./, завданням якої є розробка критеріїв оцінки та процедури проведення контролю знань, умінь та навичок учителів. Південна Регіональна Рада з питань освіти у 1988 р. назвала введення таких програм найбільшим освітнім експериментом у США сьогодні. Автор дослідження детально розглядає конкретні варіанти ієрархії посад учителів та оцінювання їх діяльності, які пропонуються вченими та впроваджуються у окремих шкільних округах та школах.

Програми професійного розвитку вчителів передбачають також розробку ряду питань, що стосуються початкового періоду праці після закінчення вузу. Більше половини штатів уже задіяли програми контролю та допомоги вчителям-початківцям. У багатьох школах створені т.зв. комітети підтримки, які працюють з учителями їх першого року у школі. Іншим шляхом вирішення цієї проблеми є запровадження інтернатури. Постійно зростає число округів, у яких початківці проходять інтернатуру у спеціальних базових школах. Ідея інтернатури передбачає введення двох видів документів: тимчасовий диплом, що підтверджує право вчителя на роботу, та довгостроковий диплом, що видається тільки після успішного проходження інтернатури.

У дисертації розглянуті програми адаптації молодих учителів та їх професійного розвитку, які втілюються окремими університетами /Гельським, Гарвардським/, спільно з шкільними округами. Аналізується також причини небажання сприйняття змін у своїй діяльності та шляхи, запропоновані американськими вченими для подолання цих причин.

У висновках підведені підсумки дисертаційного дослідження та вказані можливості практичного використання результатів дослідження.

1. Процес формування педагогічної майстерності вчителів у 60-80-ті рр. обумовлений соціально-економічними процесами, які відбувались у США в цей період. Одночасно відбувалось поступове витіснення інструментальної та біхевіористської філософських течій когнітивною та гуманістичною. Поряд з ними, домінуючими у даний час течіями, на процес формування педагогічної майстерності вчителів зберігають вплив і інші течії, такі як прагматизм, біхевіоризм, екзистенціалізм, фрейдизм, кожна з яких має як позитивні сторони, так і елементи, які негативно впливають на розвиток теорії і практики формування педагогічної майстерності вчителів.

2. У сучасній американській педагогічній літературі не існує єдиного поняття "педагогічна майстерність", з цієї метою вчені користуються рядом термінів; триває уточнення поняття і у вітчизняній педагогіці. У своїх визначеннях американські вчені виділяють різні аспекти цього поняття: раціональний аналіз причинно-наслідкових відношень між поведінкою вчителя і учня, інтуїтивні та творчі можливості вчителя, володіння вміннями педагогічної техніки, здатністю до осмислення та інші.

Незважаючи на різні підходи до визначення поняття "педагогічна майстерність" у вітчизняних та американських учених, ми знаходимо

єдність у трактуванні структури та змісту даного поняття. Так, основою формування педагогічної майстерності вчені вважають знання, що включають широку загальну, психолого-педагогічну та спеціальну підготовку. Поряд із знаннями, необхідним компонентом педагогічної майстерності вважаються вміння. У практиці роботи американських педвузів надається перевага формуванню загальнопедагогічних умінь, кожне з яких, у свою чергу, передбачає оволодіння вміннями педагогічної техніки. У вітчизняних педвузах існує тенденція до виділення умінь педагогічної техніки і вивчення їх у окремому курсі занять. Як американські так і вітчизняні вчені при вирішенні проблем формування педагогічної майстерності звертають увагу на важливість становлення особистості вчителя та індивідуального підходу до учнів. Проте вітчизняні вчені більше значення надають особистій позиції вчителя, його ідеалам, інтересам, цінностям тощо.

3. Програми підготовки вчителів у США передбачають загальну освіту, спеціальну освіту та професійно-педагогічну підготовку. Остання включає кілька компонентів. Це теорія навчання та викладання, практикум та компонент, який у вітчизняних програмах не виділяється, а у американській педагогіці отримав назву "гуманістичні та поведінкові науки".

У американських учених існують розходження у поглядах стосовно змісту і кількості професійно-педагогічної підготовки. Єдність досягнута з питання обов'язкового введення у всі навчальні плани курсів з багатокультурної освіти та проблем навчання дітей з особливими потребами.

Характерною особливістю програм підготовки вчителів є їх варіативність, дрібність педагогічних курсів, а також елективний принцип освіти, що, поряд з позитивними, може мати також негативні

результати: зниження рівня освіти, наголос на утилітарність на шкodu теоретичним, академічно важливим курсам.

Спільним недоліком у вітчизняній та американській системах професійно-педагогічної підготовки є, перш за все, недооцінка та невиправдано занижений статус психолого-педагогічних дисциплін, відсутність цілісності та послідовності у їх викладанні, відсутність систематичного дослідження багатьох важливих філософських, соціологічних та історичних проблем освіти.

Програми підготовки вчителів у США мають ряд позитивних якостей: гуманістична направленість та особистісний підхід, які знаходять свій вияв, зокрема, у прагненні забезпечити найповніше розкриття здібностей студентів та задовольнити їх різноманітні освітні потреби.

4. У вищих педагогічних закладах США значна увага приділяється формуванню основних професійно-педагогічних умінь як основи становлення вчителя-майстра. В їх числі уміння планування, оцінювання та самооцінки, мотивації, управління та комунікації.

У процесі формування загальнопедагогічних умінь у педвузах США заслуговує на увагу ряд моментів: обов'язкове вивчення майбутніми вчителями альтернативних підходів до вирішення тієї чи іншої проблеми, використання сучасних досягнень з інших галузей науки, заохочення студентів до експериментування, створення власного підходу до вирішення поставленої проблеми на основі вивчення та аналізу існуючих.

5. Важливе місце у процесі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів займають методи їх підготовки. Протягом останнього десятиріччя виявляється тенденція до використання поряд з традиційними альтернативних методів, у яких акцентується особистісний підхід та стимулювання майбутніх учителів до осмислення теоретич-

ного матеріалу з точки зору його практичного значення у майбутній професійній діяльності, формування творчого підходу до своєї діяльності. Серед найбільш перспективних американські вчені називають методи мікронавчання, моделювання, метод протоколів та рефлексивне навчання.

6. Поряд з професійно-педагогічною підготовкою безпосередня професійна діяльність учителів є одним із шляхів формування їх педагогічної майстерності. У США професійному розвитку вчителів приділяється значна увага, яка стимулюється як навчальними закладами, що їх готують, так і адміністраціями шкіл та вимогами громадських і вчительських організацій. Протягом останнього десятиріччя отримала визнання і втілюється у практику ідея створення ієрархії посад учителів на основі рівня їх підготовки та майстерності, тобто визначення різниці між вчителями-початківцями, досвідченими вчителями з різною якістю праці та вчителями-майстрами.

Ці процеси сприяють тенденції до збільшення повноважень учителів, їх ролі в організації навчального процесу та прийнятті рішень по управлінню школами. Заслужовують на увагу програми професійного розвитку вчителів, які реалізуються у ряді шкільних округів, зокрема, вирішення проблем адаптації молодих учителів. Проте, у даний час, незважаючи на численні спроби реформ з метою вдосконалення професійного розвитку вчителів, ситуація ще у багатьох шкільних округах залишається незмінною.

У США триває пошук ефективних форм та методів підвищення кваліфікації вчителів, розробляються та втілюються різноманітні програми як на федеральному рівні /урядом країни, національними освітніми організаціями та фондами/, так і на місцевому /адміністраціями штатів, шкільних округів, окремих вищих та середніх навчальних закладів/.

7. Аналіз та узагальнення досвіду формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США дозволив виявити ряд елементів теорії та практики вирішення даної проблеми, які можуть бути використаними вітчизняними педагогами.

Так, при вирішенні проблем побудови навчальних планів підготовки вчителів, заслуговують на увагу тенденції американських педвузів до забезпечення відповідності теоретичної і практичної підготовки потребам студентів; можливості навчання студентів з різною швидкістю та покладання більшої відповідальності на самих студентів; оперативне включення у програми професійно-педагогічних курсів результатів новітніх наукових досліджень; забезпечення одночасного отримання теоретичної та практичної підготовки. Більше уваги доцільно приділяти теорії, яка має відношення до практичних проблем у класі, а також формуванню основних професійно-педагогічних умінь учителя.

Може бути використаний досвід розробки критеріїв професіоналізму вчителів та створення ієрархії посад учителів, а також збільшення їх повноважень та ролі в організації навчального процесу. Доцільно, на нашу думку, звернути увагу на рекомендації американських педагогів щодо підвищення вимог до викладачів вищих педагогічних закладів, зокрема, необхідності широкого розуміння ними всього навчального плану і ролі теорії викладання і навчання в ньому; знання альтернативних навчальних планів та відповідних проблем; знання та досвіду у використанні альтернативних методів підготовки вчителів.

Загалом, враховуючи важливість завдань, що стоять перед вітчизняною освітою, вважаємо доцільним стимулювання дослідження численних проблем процесу формування педагогічної майстерності

вчителів.

Не претендуючи на повне та всебічне висвітлення даної проблеми, ми зупинились на деяких її аспектах, які мають, на наш погляд, певне значення для вдосконалення процесу формування педагогічної майстерності вчителів в Україні. Вважаємо доцільним подальше дослідження у напрямку поглибленого вивчення проблем змісту психолого-педагогічних дисциплін, альтернативних методів формування педагогічної майстерності, розробки критеріїв оцінки професіоналізму вчителя, а також у напрямку аналізу та узагальнення досвіду формування педагогічної майстерності вчителя у розвинутих країнах світу.

Основні положення дисертації відображені у публікаціях автора:

1. Прийоми активізації самостійної роботи студентів у вищій школі США // Тези доповідей науково-практичної конференції викладачів "Зміст, форми і методи самостійної роботи студентів". - 5-6 лютого 1990 р. - Тернопіль, 1990.- С.394-396.

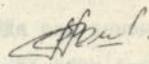
2. Проблеми формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у педагогіці вищої школи США // Тези доповідей республіканського наукового семінару "Сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії і практики в зарубіжних країнах". - Київ: НДІ педагогіки України, 1991. - С.17-18.

3. Самооцінка діяльності вчителя в системі педагогічної освіти США // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі" .- Полтава, 1992.- С.187-189.

4. Тенденции развития школьного образования в зарубежных странах // Тезисы докладов международной научно-практической конференции "Новые подходы в обучении и воспитании учащихся: поиски, проблемы,

задачи". - 4-8 мая 1992 г. - Одесса, 1992. - Вып. II. - С. 52-57.

5. Педагогічний експеримент Віннетка: історія і сучасність // Школи нового типу України: досвід і проблеми. - Донецьк, 1992. - С. 34-38.

Підл. до друку 20.07.93

Формат 60×84/16.

Папір друк. № 3. Спосіб друку офсетний. Умови друк. арк. 7,39

Умовн. фарбо-відб. 1,62. Обл.-вид. арк. 1,0

Тираж 100. Зам. № 5740. Безплатно.

Фірма «ВІПОЛ»

252151, Київ, вул. Волинська, 60.

Безплатно

Ab 28.111
Ab 28.111